

EGON SCHIELE

12. 6. 1890 – 31. 10. 1918

„Omezovat umělce je zločin. Je to jako vraždit život v zárodku.“

Toto jsou slova Egona Schieleho, rakouského malíře, kreslíře a žáka Gustava Klimta. Egon Schiele se narodil 12. června 1890 v dolnorakouském Tullnu. Tulln leží na řece Dunaji nedaleko Vídně a ve své době byl důležitým železničním uzlem na trati z rakouského hlavního města do Prahy. Egonova matka Marie, rozená Soukupová, pocházela z Českého Krumlova. Otec Adolf Schiele, poctivý, zásadový člověk dbalý tradic, pocházel ze severního Německa a byl přednostou stanice v Tullnu. Egon měl s otcem zvlášť blízký vztah a právě od něho zdědil celoživotní zálibu k železnici. Také dědeček byl železničním inženýrem, a tak není divu, že Egonův otec doufal, že se syn vydá stejnou cestou a udělá kariéru jako strojní inženýr. Chlapec však neměl nejmenší chuť do učení. Mnohem raději kreslil a věnoval se snění o dalekých krajích, kam by ho mohl odvézt jeden z těch úžasných vlaků. Už jako malého ho fascinovaly vlaky projíždějící pod okny služebního bytu Schieleových. Kreslil je den za dnem a s velkou náruživostí. Již tehdy se u něj projevovalo nesporné pozorovatelské nadání. Jeho maminka později vzpomínala: *„Když bylo Egonovi sedm let, celé dny vysedával na parapetu okna a kreslil do velkého sešitu perony a semafore.“* Tyto cenné zápisníky však bohužel skončily v kamnech, neboť rodiče nebyli nikterak nadšeni zájmy svého syna.

S realizací svých snů a plánů to Egon neměl jednoduché. Otec onemocněl vážnou psychickou poruchou a byl propuštěn ze zaměstnání. Rodina se přestěhovala do Klosterneuburgu a ocitla se v těžké finanční situaci. Otcova nemoc ovlivňovala celou rodinu – nemocný trpěl záchvaty zuřivosti a jeho demence se stále více prohlubovala. Mladý Egon tak dospíval v tíživé rodinné atmosféře. Matka svému synovi vůbec nerozuměla, vytýkala mu nedostatek porozumění s nešťastným otcem. Jedinou útěchou dospívajícího Egona byla přítomnost sester – starší Melanie (narozené roku 1886) a mladší Gertrudy (narozené roku 1894). Právě sestry mu rády pózovaly a on je kreslil v různých pozicích.

Egon Schiele byl velice tiché dítě, jež nevynikalo nápadnou ctižádostí nebo zvláštním nadáním ani na reálném gymnáziu v Kremži (1902), ani v Klosterneuburgu (1902-1906), kde jednu třídu musel dokonce opakovat. Později to kvitoval nepřívětivou poznámkou, že jeho „neomalení učitelé“ byli vždy jeho „nepřáteli“. Pro nikoho nebylo tudíž překvapením, že jediný předmět, v němž prokázal píli a nadšení, bylo kreslení.

V roce 1905 Adolf Schiele zemřel na progresivní paralýzu. Egon byl v té době melancholický, plachý a uzavřený patnáctiletý výrostek. Kromě finančních obtíží, jež měla otcova smrt za následek,

zůstal nyní Egon bez nejdůležitější osoby ve svém životě. S matkou si příliš nerozuměl a nikdy s ní neměl důvěrný ani vřelý vztah. Ztráta otce chlapce poznamenala natrvalo. Zkušenost smrti, která rodině Schieleových nebyla cizí (Egonova matka porodila v roce 1880 děvče a rok později chlapce, oba se však narodili mrtví), Egona podle jeho vlastních slov silně ovlivnila i jako umělce. Právě smrt se pro něj stala významným námětem tvorby. Otcova smrt ale také způsobila, že se mladičkový Egon cítil jako jediný „muž“ v domácnosti a ze všech sil se snažil vyvážit ztrátu milovaného otce stupňováním sebevědomí. Po otcově smrti se Egonovým poručníkem stal strýc Leopold Czihaczek, bohatý a dosti vzdělaný měšťan, vrchní inspektor železniční trati. Leopold byl velkým milovníkem hudby a ačkoliv ho výtvarné umění nijak zvlášť nezajímalo, souhlasil s tím, že bude financovat studium svého synovce na vídeňské Akademii výtvarného umění. S doporučením profesorů z gymnázia a s pevným odhodláním vniknout do všech tajů příštího povolání přišel Egon Schiele v roce 1906 do Vídně, kde na Akademii výtvarného umění složil přijímací zkoušku na výbornou.

Práce Egona Schieleho se v té době vyznačovaly již osobitým stylem. Schiele brzy zjistil, že mu systém výuky na Akademii příliš nevyhovuje. Základ, který se celých dvacet let nezměnil, tvořil antický ideál krásy, a tak hlavní téma předmětů malování a kreslení bylo založené na antických vzorech. Profesor Gripenkerl, který Egona na Akademii učil, byl mistrem historického a portrétního malířství. Byl velice konzervativní a z celého srdce nenáviděl moderní umění. Od svých žáků vyžadoval dokonalé zvládnutí řemesla a současně se v nich snažil potlačit veškeré individuální projevy. Schiele byl přitom velice okouzlen pracemi Gustava Klimta a dalších tvůrců Vídeňské secese. V začátcích studia se však podvolil požadavkům a nárokům profesora Gripenkerla a Akademie. S postupem času se ale mladý umělec začal bouřit a chovat se vzpurně a opovázlivě. Profesor Gripenkerl byl chováním Schieleho značně rozezlen, pro klid svůj a Akademie se však uvolil podepsat Schielemu diplom. Ovšem s jedinou, a to zásadní podmínkou: Schiele nikdy nesmí nikomu prozradit, u koho studoval!

V roce 1909 Egon Schiele Akademii opustil. V té době se již těšil velkému uznání ze strany Gustava Klimta. K prvnímu setkání těchto dvou osobností došlo pravděpodobně v roce 1907. Schiele požádal Gustava Klimta o výměnu některých ze svých prací a ve své naivitě řekl, že by byl velice poctěn, kdyby mohl některé z vlastních kreseb Gustavu Klimtovi dát. Klimt s touto výměnou souhlasil a netajil se dokonce ani tím, že Schiele kreslí lépe než on. Klimt si nejen cenil Egonova nadání, ale dokonce svému mladšímu kolegovi pomáhal. Oba je zajímal akt a erotika, a tak Klimt svému příteli posílal modelky a kupoval od něho některé kresby. Uvedl ho rovněž do Vídeňských řemeslných dílen. V rámci spolupráce s dílnami navrhoval Schiele oděvy a pohlednice. V roce 1909 se, rovněž díky Gustavu Klimtovi, zúčastnil mezinárodní expozice Kunstschau. Obrazy tehdy devatenáctiletého Schieleho sousedily s díly Matissa, Muncha, Bonnard, Kokoschky, ale i van Gogha a Gauguina. Ve stejném roce založil Schiele a jeho přítel Anton Peschka spolu s několika kolegy z Akademie

Skupinu nového umění.

V roce 1910 se Schiele vydal do Českého Krumlova, kde si společně se svým přítelem Erwinem Osenem pronajal ateliér. Útěk z Vídně tehdy odůvodnil svým odporem k hlavnímu městu. O rok později, po výstavách v mnichovské galerii a ve Vídni, se Schiele rozhodl v Českém Krumlově usadit. Do Krumlova se vrátil s Valerií Neuzilovou, zvanou Wally, sedmnáctiletou modelkou, se kterou se seznámil prostřednictvím Gustava Klimta. V Krumlově se zpočátku zaměřil na akty. Vytvořil řadu kreseb se silně erotickým podtextem, jejich hlavní inspirátorkou byla právě Wally. Současně však našel zálibu v městských motivech, realizoval široký cyklus s názvem *Mrtvé město*. Začal také malovat symbolistické kompozice věnované tematice smrti.

Na konci léta roku 1911 musel Egon s Wally Český Krumlov opustit. Lidé v Krumlově byli pohoršeni nejen kresbami, ale i osobním životem umělce. Egon a Wally se odstěhovali do Neulengbachu, města ležícího na západ od Vídně. Schiele se považoval za oběť netolerantní společnosti. Byl skálopevně přesvědčen o významu svého umění a rád se ztotožňoval s van Goghem. Zdůrazňoval, že se narodil v roce úmrtí tohoto velkého malíře. Ale ani v Neulengbachu nebyli lidé k Schielemu vstřícnější než v Krumlově. Svým postojem, otevřeností a životním stylem škodil umělec sám sobě. V jeho ateliéru se často střídaly děti, které Schiele rád maloval. Dělal mu dobře, když je mohl přivádět do rozpaků, a s oblibou pozoroval příznaky jejich probouzející se smyslnosti. Dospívání ho vskutku přitahovalo. Vše vyvrcholilo 13. dubna 1912, kdy byl obviněn z narušování mravnostního vývoje mladistvých a strávil tři týdny ve vyšetřovací vazbě. Během procesu však bylo obvinění staženo a celá záležitost skončila trestem tří dnů vězení za „rozšiřování nemravných kreseb“. V důsledku procesu však Egon Schiele ztratil důvěru některých svých přátel. Zůstali jen ti nejvěrnější.

V listopadu 1912 si Schiele ve Vídni zařídil vlastní ateliér, ve kterém žil a pracoval celých šest let. V roce 1914 se seznámil se sestrami Harmsovými a začal se učit technice leptu. Velký úspěch zaznamenal na výstavách v Římě, Bruselu a Paříži. Začal se zajímat také o fotografování. Schiele se rozešel s Wally Neuzilovou a 17. června 1915 se oženil s Edith Harmsovou, se kterou žil až do konce svého života. Několik dní před svatbou obdržel mobilizační příkaz. Brzy po svatbě byl odveden do armády, kde sloužil jako strážce ruských zajatců.

Zpočátku bral Egon Schiele umění výhradně jako povolání, projev osamělého já, později ho však považoval za instituci a společensky zajímavou záležitost. Díky pomoci Leopolda Lieglera, který o Schielem napsal rozsáhlý článek do časopisu Grafická umění, byl Schiele jako voják na jaře 1917 přeložen z Prahy do Vídně. Odtud mohl mít přímý vliv na události v uměleckém světě. Schiele byl zastoupen na několika výstavách a sám se zúčastnil organizace „Válečné výstavy“ v květnu 1917 ve Vídni. Mohl tak zaznamenat i první veřejné úspěchy. Zájem o jeho tvorbu vzrůstal. Schiele přišel také s návrhem na vytvoření sdružení malířů, sochařů, spisovatelů a hudebníků, jehož členem měl být rovněž Gustav Klimt. Sdružení se však založit nepodařilo. Klimt byl v lednu 1918 stižen mrtvicí, po

níž mu zůstala ochrnutá pravá část těla, a 6. února 1918 zemřel na následky zápalu plic. Egon Schiele vytvořil v nemocniční márnici tři portréty mrtvého malíře.

V Klimtovi odešel malíř, který byl po celou jednu generaci vůdčí osobností vídeňských výtvarných umělců a do poslední chvíle Schieleho váženým vzorem. Schiele, který byl v té době již velmi uznávaným a známým umělcem, se považoval za Klimtova legitimního nástupce. V rámci 49. výstavy Vídeňské secese byl Schiele uznán za hlavu vídeňských umělců, převzal veškerou zodpovědnost za organizaci, navrhl plakát výstavy a svými obrazy a kresbami udělal tak vynikající dojem, že měl úspěch také u mezinárodního tisku. V červenci 1918 si otevřel druhý ateliér a měl v úmyslu založit vlastní malířskou školu.

Na podzim roku 1918 však Schieleho žena Edith, která byla v šestém měsíci těhotenství, onemocněla španělskou chřipkou, jejíž epidemie se šířila celou Evropou, a 28. října zemřela. Schiele se španělskou chřipkou rovněž nakazil a zemřel o 3 dny později, 31. října 1918.

Ze vzpurného rebela vyrostla během deseti let oslnivé kariéry čelní postava vídeňského uměleckého světa. I když Schiele zemřel předčasně (v 28 letech), zanechal velké dílo – na 250 obrazů a 2000 kreseb. Mezi první Schieleho práce patřily zejména autoportréty, kterých vytvořil za svůj krátký život několik desítek. Autoportréty také tvoří většinu Schieleho práce. Od roku 1910 Schiele často maloval vlastní akt. Jedná se o pokus o vystižení pravdy o sobě samém, o temné stránce vlastního já. Ve svých autoportrétech jako by se vysmíval vlastnímu tělu, jež představuje jako stažené z kůže, zmrzačené. Dává nám pocit, že se v zrcadle, do něhož malíř hledí při kreslení svého portrétu, neobjevuje jeho obraz, nýbrž někdo jiný, děsivý, se zdeformovanou grimasou. Tvář a vlasy, které trčí na hlavě jako zelektrizované, působí hrozivým dojmem. Jako by umělec neměl rád sám sebe, jako by pohrdal sám sebou.

V umělcově tvorbě zaujímá důležité místo akt. Egon Schiele, mladý buřič, který bez váhání porušoval veškerá společenská tabu, nechal pózovat dokonce i nahé děti. Zpočátku mu pózovaly vlastní sestry, později modelky, které mu posílal Gustav Klimt. Kresby, v nichž se zajímal především o pomíjivost lidského těla a trýzeň sexuálního napětí, překračovaly veškeré výtvarné normy. Kresby z pozdějších let se pak vyznačují zálibou v deformování těl, ve zbavování se krásy těla.

V Českém Krumlově Egon Schiele pobýval od roku 1910. I když musel o rok později pod tlakem obyvatel město opustit, vracel se tam často a rád až do roku 1917. V roce 1910 začal pracovat na cyklu obrazů s pohledy na toto staré, provinční městečko. Schiele byl přímo okouzlen a inspirován jeho architekturou, v níž si podává ruku gotika s renesancí a barokem. Schiele však nevytvářel realistická vyobrazení Krumlova, ale naprosto libovolně spojoval stavby a ulice. Až do roku 1916 se téměř ve všech Schieleho pracích, jež zpravidla maloval z ptačí perspektivy, jeví město jako liduprázdné místo. Až v roce 1917 se v nich objevují lidé a živá barevnost a městské scenérie jsou stále více barvitější a méně dramatické.

Egon Schiele vložil veškerou tvůrčí sílu do bedlivého zkoumání lidského těla a snažil se odhalit nitro člověka a vydobýt na povrch tajemství jeho duše. Zabýval se neustále otázkami sexu a smrti, ve svých dílech (zejména pak v aktech) ukazoval nejhlubší instinkty lidské bytosti. Tvořil však také dokonalé portréty, ale i venkovské scenérie a městské výjevy. Dílo Egona Schieleho nepochybně patří do dvacátého století, současně je však naprosto univerzální. Sám prohlásil: „*Není moderní umění, je jen umění – a to je věčné!*“

V listopadu 1993 bylo v Českém Krumlově otevřeno Egon Schiele Art centrum. Centrum vzniklo ve starobylém komplexu budov bývalého městského pivovaru ze 16. století v historickém centru města. Vedle celoroční výstavy kreseb a akvarelů Egona Schieleho a dokumentační výstavy o umělcově životě a díle jsou k vidění i jedinečné originální exponáty z osobní pozůstalosti, Schielem navržený vlastní nábytek, posmrtná maska i jediná Schieleho plastika. Egon Schiele Art centrum se od svého otevření stalo mezinárodně uznávanou a velmi navštěvovanou institucí. Konají se zde i výměnné výstavy klasického a současného výtvarného umění, k dispozici je kavárna, muzejní obchod a ateliéry pro současné umělce z celého světa.